

การศึกษาเปรียบเทียบคำพิพากษาศาลฎีกากรณีเรียกคืนทรัพย์
จากการชำระดอกเบี้ยที่เกินกฎหมายกำหนด
A Comparative Study of the Supreme Court's Judgment
in Cases of Property Recovery from Payment of Interest that
Exceeds the Law

กัณฑ์พงศ์ แสงพวง*

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา เลขที่ 19 หมู่ 2 ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา 56000

Kantapong Saengpuang

School of Law University of Phayao, 19 Village No. 2, Mea-Ka Sub-district
Mueang Phayao District, Phayao Province 56000

Email: Kantapong.sa@up.ac.th

Received: March 22, 2022

Revised: May 31, 2022

Accepted: June 28, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเชิงคุณภาพนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเรียกคืนทรัพย์ การกู้ยืมเงินและการเรียกดอกเบี้ยเกินกว่ากฎหมายกำหนด และคำพิพากษาศาลฎีกาที่มีประเด็นพิพาทในเรื่องดังกล่าว โดยวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยเพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสัญญากู้ยืมเงิน เพื่อศึกษาความหมาย ความเป็นมา และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเกิดดอกเบี้ยและการคิดดอกเบี้ย เพื่อศึกษาความเป็นมา ลักษณะและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหลักลาภมิควรได้และการเรียกคืนทรัพย์ เพื่อศึกษาแนวคำพิพากษาของศาลฎีกากรณีการกู้ยืมเงินกันโดยคิดดอกเบี้ยเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด และเพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคำพิพากษาของศาลฎีกากรณีการกู้ยืมเงินกันโดยคิดดอกเบี้ยเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดที่มีคำวินิจฉัยแตกต่างกัน ซึ่งจากการศึกษาพบว่า กรณีที่ผู้ชำระดอกเบี้ยที่เกินกว่ากฎหมายกำหนดให้แก่ผู้ให้กู้ไปแล้วนั้นคำพิพากษาของศาลฎีกาแบ่งออกเป็น 2 แนว คือ (1) ศาลฎีกาเห็นว่าเป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจเหมือนหนึ่งว่าชำระหนี้โดยรู้ถือว่าตนไม่มีความผูกพันที่จะต้องชำระ ผู้กู้จึงไม่มีสิทธิที่จะได้เงินที่ชำระนั้นคืน

* อาจารย์, ภาควิชา กฎหมายธุรกิจและการค้าระหว่างประเทศ, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

และ (2) ศาลฎีกาเห็นว่าไม่ถือเป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจ เมื่อดอกเบี้ยเป็นโมฆะ ผู้ให้ยืมไม่มีสิทธิคิดดอกเบี้ยก่อนผิดนัด และไม่อาจนำเงินที่ผู้กู้ชำระมาแล้วไปหักออกจากดอกเบี้ยที่ไม่มีสิทธิคิดได้ ต้องนำเงินที่ผู้กู้ชำระแล้วไปชำระต้นเงินทั้งหมด

จากผลการวิจัย แสดงให้เห็นว่า ศาลฎีกาพิพากษากรณีผู้กู้ชำระดอกเบี้ยเกินกว่ากฎหมายกำหนดโดยพิจารณาจากความรู้เรื่องการคิดดอกเบี้ยของผู้กู้ ว่าก่อนหรือขณะทำสัญญากู้ยืมเงินนั้น ผู้กู้อาจหรือไม่ว่ามีการคิดดอกเบี้ยที่เกินกว่ากฎหมายกำหนด ถ้าผู้กู้อาจก็เป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจผู้กู้ไม่สามารถเรียกทรัพย์สินคืนได้ ถ้าผู้กู้อาจไม่ทราบข้อเท็จจริงจะไม่ถือเป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจ ผู้ให้กู้ต้องนำเงินที่ผู้กู้ชำระแล้วคืนให้ผู้กู้ตามหลักสามัญควรได้นอกจากนี้ เห็นควรที่จะได้มีการปรับปรุงนโยบายและกฎหมายกรณีการกู้ยืมเงินกันโดยคิดดอกเบี้ยเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดเพื่อให้เกิดความชัดเจนและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: ลากมิกควรได้, กู้ยืมเงิน, เรียกคืนทรัพย์สิน, ดอกเบี้ยเกินอัตรา, ชำระหนี้ตามอำเภอใจ

Abstract

This article is a qualitative research that study documents for concepts and theories of laws relating to property recovery, loans and soliciting of over-rate interest, and the verdict of the Supreme Court in disputes of this matter. The objective is to study the Supreme Court's verdict in situations where the borrower pays over-rate interest to the lender and what they should do when that interest is void. The Supreme Court's judgment is divided into 2 lines. On one hand, the Supreme Court sees this as arbitrary repayment where debts are repaid with the knowing that they are not obligated to pay. Thus, the borrower has no right to receive the payment back. On the other hand, the Supreme Court does not consider this as arbitrary payment. When the interest is void, the lender has no right to charge interest before default. So, the money already paid by the borrower could not be deducted from the unentitled interest. The money already paid by the borrower should be paid for all the principal.

Research results show that the Supreme Court rules the cases where the borrower pays over-rate interest by basing their judgement on the borrower's perception of interest charges. This depends whether or not, before or during contract-making, the borrower knows that the interest rate exceeds the legal limit. If the borrower knows, it is an arbitrary payment in which the borrower cannot retrieve the property. If the borrower does not know the facts, it will not be regarded as arbitrary repayment. The lender must pay the money already paid by the borrower back to the borrower according to the undue enrichment principle.

Keywords: Undue enrichment, Loan of money, restitution of property, over-rate interest, arbitrary repayment

1. ความเป็นมาและสภาพปัญหา

“การกู้ยืมเงิน” เป็นนิติกรรมรูปแบบหนึ่งในหมวดของการยืมใช้สิ้นเปลือง กล่าวคือเมื่อผู้ให้ยืมส่งมอบเงินจำนวนหนึ่งให้แก่ผู้กู้ยืมแล้ว สัญญาเกิดขึ้นทันทีไม่ต้องทำอย่างอื่นอีกเพราะสัญญายืมเป็นสัญญาไม่มีแบบ และผู้กู้ยืมสัญญาว่าจะใช้เงินจำนวนดังกล่าวคืน อาจมีการกำหนดค่าตอบแทนการยืมนั้นก็แต่เรียกว่าเป็น “ดอกเบี้ย” และเพื่อป้องกันผู้ให้กู้ซึ่งมักมีสถานะทางเศรษฐกิจสูงกว่าเอาไรต์เอาเปรียบผู้กู้จนเกินไป กฎหมายจึงกำหนดอัตราขั้นสูงของการเรียกดอกเบี้ยเอาไว้ในมาตรา 654 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งบัญญัติว่า

“ท่านห้ามมิให้คิดดอกเบี้ยเกินร้อยละสิบห้าต่อปี ถ้าในสัญญากำหนดดอกเบี้ยเกินกว่านั้น ก็ให้ลดลงมาเป็นร้อยละสิบห้าต่อปี”

กล่าวคือกฎหมายห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินกว่าร้อยละ 15 ต่อปี ยกเว้นกรณีผู้ให้กู้เป็นสถาบันการเงินจะสามารถเรียกดอกเบี้ยเกินกว่าร้อยละ 15 ต่อปีได้ตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติดอกเบี้ยเงินกู้ของสถาบันการเงิน พ.ศ. 2523 ซึ่งปัจจุบัน (มีนาคม 2565) สถาบันการเงินจะเรียกดอกเบี้ยได้ไม่เกินร้อยละ 28 ต่อปี¹

ในส่วนของมาตรา 654 ตอนท้าย แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ที่บัญญัติว่ากรณีหากเรียกดอกเบี้ยเกินกว่าร้อยละ 15 ต่อปีแล้วให้ลดลงมาเหลือร้อยละ 15 ต่อปีนั้น ในทางปฏิบัติไม่ได้ลดลงแต่อย่างใด เพราะพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560² มีบทบัญญัติห้ามมิให้เรียกดอกเบี้ยเงินกู้เกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ส่งผลให้สัญญากู้ยืมเงินที่มีข้อสัญญาส่วนดอกเบี้ยให้ผู้กู้เรียกเก็บดอกเบี้ยเกินกว่าร้อยละ 15 ต่อปี เป็นการกระทำผิดพระราชบัญญัตินี้ด้วย จึงเป็นกรณีที่ข้อสัญญานั้นมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งด้วยกฎหมาย ข้อสัญญาส่วนนี้จึงเป็นโมฆะ ตามมาตรา 150 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และการที่พระราชบัญญัติดังกล่าวกำหนดบทลงโทษทางอาญาไว้ (ด้วยการที่วัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาคือ เพื่อแก้แค้น และแก้ไขพฤติกรรมและจิตใจของผู้ก่อเหตุโดยคำนึงถึงประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน³) จึงแสดงให้เห็นว่าประเด็นดอกเบี้ยเกินอัตราที่กฎหมายกำหนดนี้เป็นประเด็นที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน คู่สัญญาจึงไม่สามารถอ้างหลักอิสระภาพในการทำสัญญาเพื่อยกเว้นให้เรียกดอกเบี้ยเกินกว่ากฎหมายกำหนดได้

¹ ประกาศนาคารแห่งประเทศไทยที่ สนส. 1/2562 เรื่อง การกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการประกอบธุรกิจสินเชื่อส่วนบุคคลภายใต้การกำกับสำหรับสถาบันการเงิน, ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่มที่ 136 ตอนพิเศษ 28 ง (31 มกราคม 2562): 26.

² พระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 เป็นกฎหมายที่มีการปรับปรุงจากพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475 โดยเนื้อหาสำคัญยังคงคล้ายเดิมอยู่

³ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, *กฎหมายอาญาภาคทั่วไป*, พิมพ์ครั้งที่ 18 (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2560), 16.

“นิติเหตุ” หมายถึง เหตุที่เกิดขึ้นซึ่งมีผลในทางกฎหมายอันไม่ใช่นิติกรรม⁴ มีหลายลักษณะ เช่น ละเมิด จัดการงานนอกสั่ง และลาภมิควรได้ แม้ว่านิติเหตุจะไม่ได้เกิดจากการตกลงกันในทางสัญญา แต่ก็ถือว่าเป็นบ่อเกิดแห่งหนึ่งที่สามารถฟ้องร้องเป็นคดีแพ่งได้ตามมาตรา 55 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

“ลาภมิควรได้” เป็นกฎหมายที่บัญญัติไว้ในบรรพ 2 ลักษณะ 4 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มีหลักสำคัญบัญญัติไว้ในมาตรา 406 ว่า

“บุคคลใดได้มาซึ่งทรัพย์สินสิ่งใด เพราะการที่บุคคลอีกคนหนึ่งกระทำเพื่อชำระหนี้ก็ดี หรือได้มาด้วยประการอื่นก็ดี โดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ และเป็นทางให้บุคคลอีกคนหนึ่งนั้นเสียเปรียบไซ้ ท่านว่าบุคคลนั้นจำต้องคืนทรัพย์สินให้แก่เขา อนึ่งการรับสภาพหนี้สินว่ามิอยู่หรือหาไม่นั้น ท่านก็ให้ถือว่าเป็นการกระทำเพื่อชำระหนี้ด้วย ...”

องค์ประกอบของลาภมิควรได้ตามมาตรา 406 มี 3 ประการคือ

1. บุคคลใดได้รับทรัพย์สินมาจากผู้อื่นไม่ว่าด้วยประการใด
2. โดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ กล่าวคือ การที่ได้ทรัพย์สินมานั้นไม่ได้มีสัญญาหรือกฎหมายรองรับ รวมถึงสัญญาที่ทำขึ้นแล้วเกิดเหตุบางอย่างจนสัญญานั้นโมฆะหรือเสียเปล่ามาตั้งแต่ต้นเสมือนไม่มีนิติกรรมนั้นเกิดขึ้นมาเลยด้วย
3. การรับทรัพย์สินสินมานั้นทำให้บุคคลอีกคนหนึ่งเสียเปรียบ หรือเสียทรัพย์สินโดยที่ไม่สมควร

ผลของนิติเหตุฐานลาภมิควรได้คือ ผู้ที่รับทรัพย์สินนั้นมาจะต้องคืนทรัพย์สินนั้นให้แก่เจ้าของอย่างไรก็ตาม มีบางกรณีที่ว่าแม้ว่าบุคคลได้ทรัพย์สินมาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ แต่กฎหมายบัญญัติให้ไม่ต้องคืนทรัพย์สินนั้น เช่น การชำระหนี้ตามอำเภอใจ ชำระหนี้โดยฝ่าฝืนกฎหมายหรือศีลธรรมอันดี ตามมาตรา 407 – มาตรา 411 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ประเด็นปัญหาที่อยู่ว่า หากผู้กู้ชำระดอกเบี้ยที่เกินกว่ากฎหมายกำหนดให้แก่ผู้ให้กู้ไปแล้ว จะทำอย่างไรเมื่อดอกเบี้ยเป็นโมฆะ ไม่มีผลบังคับผูกพันตามกฎหมาย เสียเปล่ามาตั้งแต่ต้นเสมือนไม่มีการคิดดอกเบี้ยนั้นเลย กรณีนี้ มีคำพิพากษาของศาลฎีกาแบ่งออกเป็น 2 แนว ได้แก่ แนวที่หนึ่ง ศาลฎีกาเห็นว่าเป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจเหมือนหนึ่งว่าชำระหนี้โดยรู้ยู่ว่าตนไม่มีความผูกพันที่จะต้องชำระ ผู้กู้ยืมจึงไม่มีสิทธิที่จะได้เงินที่ชำระนั้นคืน⁵

แนวที่สอง ศาลฎีกาเห็นว่าไม่ถือเป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจเหมือนหนึ่งว่าชำระหนี้โดยรู้ยู่ว่าตนไม่มีความผูกพันที่จะต้องชำระ เมื่อดอกเบี้ยเป็นโมฆะ ทำให้สัญญาผู้ยืมเงินนั้นมีลักษณะเป็นสัญญาที่มีได้มีการตกลงเรื่องดอกเบี้ยกันเอาไว้ ผู้ให้กู้ยืมไม่มีสิทธิคิดดอกเบี้ยก่อน

⁴ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, อ้างคำว่า “นิติเหตุ,” <http://www.royin.go.th/dictionary>, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2563.

⁵ คำพิพากษาศาลฎีกาเลขที่ ฎ.11645/2554 ฎ.4738/2552 ฎ.670/2549 ฎ.2654/2546 ฎ.2425/2545 เป็นต้น

ผิดนัด และไม่อาจนำเงินที่ผู้กู้ชำระมาแล้วไปหักออกจากดอกเบี้ยที่ไม่มีสิทธิคิดได้ จึงต้องนำเงินที่ผู้กู้ชำระแล้วไปชำระต้นเงินทั้งหมด⁶

การที่คำพิพากษาของศาลฎีกาแบ่งออกเป็นสองแนวเช่นนี้อาจทำให้ประชาชนที่กู้ยืมกันตลอดจนสถาบันการเงินที่มีรายได้หลักจากการปล่อยสินเชื่อให้กู้ยืมเงินเกิดความสับสนได้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสัญญากู้ยืมเงิน

2.2 เพื่อศึกษาความหมาย ความเป็นมา และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเกิดดอกเบี้ยและการคิดดอกเบี้ย

2.3 เพื่อศึกษาความเป็นมา ลักษณะและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหลักلامิควรได้ และการเรียกคืนทรัพย์ตามหลักلامิควรได้

2.4 เพื่อศึกษาแนวคำพิพากษาของศาลฎีกากรณีการกู้ยืมเงินกันโดยคิดดอกเบี้ยเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด

2.5 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคำพิพากษาของศาลฎีกากรณีการกู้ยืมเงินกันโดยคิดดอกเบี้ยเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดที่มีคำวินิจฉัยแตกต่างกัน

3. ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสัญญากู้ยืมเงิน การเกิดดอกเบี้ยและการคิดดอกเบี้ย หลักلامิควรได้และการเรียกคืนทรัพย์ตามหลักلامิควรได้ โดยอาศัยแหล่งข้อมูลจากคำพิพากษาศาลฎีกา งานวิจัย บทความ วิทยานิพนธ์ บันทึกข้อสรุปจากการสัมมนาวิชาการ ทั้งของไทยและต่างประเทศที่มีผู้รวบรวมไว้ โดยยังไม่มีกรณีวิจัยภาคสนาม

4. ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการศึกษา การค้นคว้า รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากคำพิพากษาศาลฎีกา หนังสือ คำอธิบายบทความในวารสารกฎหมายหรือวารสารอื่น การค้นคว้าข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิทางอินเทอร์เน็ต ร่วมกับวิธีการอื่น ๆ

5. ผลการวิจัย

ผู้วิจัยทำการศึกษาแนวคำพิพากษาของศาลฎีกาไทยในเรื่องของการคิดดอกเบี้ยเกินอัตราที่กำหนดของสัญญาเงินกู้ โดยมีประเด็นที่จะทำการศึกษา 5 ประเด็นได้แก่

⁶ คำพิพากษาฎีกาเลขที่ ฎ.2131/2560 ฎ.8000/2553 ฎ.1151/2552 ฎ.8714/2551 ฎ.3037/2547 เป็นต้น

5.1 ผลการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสัญญาผู้ยืมเงิน

สัญญาผู้ยืมเงินเป็นสัญญาผู้ยืมใช้สິนเปลืองมีค่าจำกัดความอยู่ในมาตรา 650 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าเป็นสัญญาซึ่งผู้ให้ยืมโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินชนิดใช้ไปสິนไป (ในที่นี้คือเงิน) เป็นปริมาณมีกำหนดให้ไปแก่ผู้ยืม และผู้ยืมตกลงว่าจะคืนทรัพย์สินประเภท ชนิด และปริมาณเช่นเดียวกันให้แทนทรัพย์สินซึ่งให้ยืมนั้น อย่างไรก็ตามกฎหมายไม่ได้บัญญัติวิธีการหรือรูปแบบการเกิดสัญญา เพียงแต่บัญญัติว่า “สัญญาจะบริบูรณ์เมื่อส่งมอบทรัพย์สินที่ยืม” เท่านั้น กล่าวคือ เมื่อคู่สัญญาได้แสดงเจตนาว่าต้องการร่วมกันที่จะกู้ยืม และให้ผู้ยืมเงิน เกิดขึ้นเป็นคำเสนอ – คำสนอง มีการกำหนดเนื้อหาของสัญญา กำหนดผลของสัญญา โดยคู่สัญญาได้มีเจตนาร่วมกัน ตรงกันและมีการส่งมอบเงินจำนวนที่ยืมก็ถือว่าสัญญาได้เกิดขึ้นแล้ว ตามมาตรา 356 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กรณีที่คู่สัญญาอยู่ด้วยกันเฉพาะหน้า หรือมาตรา 361 กรณีที่คู่สัญญาอยู่ห่างกันโดยระยะทางแล้วแต่กรณี จากนั้นจะเกิดสิทธิและหน้าที่ระหว่างกันตามหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา⁷ นั่นเอง ในทางกลับกันหากไม่มีการส่งมอบทรัพย์สินสัญญาก็ไม่เกิดขึ้น แม้ว่าก่อนจะส่งมอบจะมีข้อตกลงให้ต้องส่งมอบก็ตาม⁸ เพราะสัญญาผู้ยืมไม่ได้เกิดจากข้อตกลงเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการส่งมอบทรัพย์สินที่จับต้องได้ด้วย⁹

เมื่อกฎหมายไม่ได้กำหนดแบบในการทำสัญญา คู่สัญญาจึงมีอิสระในการทำสัญญา เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนาของคู่สัญญามากที่สุด รวมถึงการที่คู่สัญญาสามารถกำหนดเงื่อนไขในสัญญาตามที่ต้องการได้โดยไม่มีแทรกแซงจากรัฐ¹⁰ ตราบเท่าที่สัญญานั้นไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ซึ่งเป็นลักษณะของหลักเสรีภาพในการทำสัญญา¹¹ และหลักความศักดิ์สิทธิ์ของสัญญา นอกจากนี้ในกรณีที่ข้อตกลง หรือเงื่อนไขที่คู่สัญญาตกลงกันนั้นมีได้แสดงโดยละเอียด คู่สัญญาก็มีหน้าที่ที่จะต้องใช้สิทธิแห่งตน หรือชำระหนี้โดยสุจริตตามหลักสุจริตด้วย¹² และหากมีข้อพิพาทเกิดขึ้นจากการทำสัญญานั้นก็ต้องนำตัวบทกฎหมายที่ได้มีการบัญญัติไว้มาปรับใช้ในคดี แต่หากไม่มีบทกฎหมายที่จะยกมาปรับคดีได้ ให้วินิจฉัยคดีนั้นตามจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น ถ้าไม่มีจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นก็ให้วินิจฉัยคดีอาศัยเทียบบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่ง และถ้าบทกฎหมายเช่นนั้นไม่มีด้วย ให้วินิจฉัยตามหลักทั่วไปซึ่งได้แก่ บรรดากฎหมายที่

⁷ ดารารพร ธีระวัฒน์, *กฎหมายสัญญาสถานะใหม่ของสัญญาปัจจุบันและปัญหาข้อสัญญาไม่เป็นธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542), 12-16.

⁸ ศุภัททิยะ ศุภางคเสน, “สัญญาผู้ยืม: ศึกษาในเชิงทฤษฎี,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542), 8 – 9.

⁹ Berry Nicholas, *An Introduction to Roman Law*, (Oxford: Clarendon Press, 1975), 167.

¹⁰ ไชยยศ เหมะรัชตะ, *กฎหมายว่าด้วยสัญญา*, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), 81-82.

¹¹ คณิง ธาไชย, *กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคลเกี่ยวกับธุรกิจระหว่างประเทศ*, (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2541), 23.

¹² ปรีดี เกษมทรัพย์, *กฎหมายแพ่ง: หลักทั่วไป*, (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2525), 101.

ประเทศต่าง ๆ หรือหลักกฎหมายที่นักนิติศาสตร์ให้การยอมรับว่าหลักกฎหมายนั้น ให้ความเป็นธรรม และมีความเป็นสากลอันเป็นหลักการอุดช่องว่างของกฎหมาย

5.2 ผลการศึกษาความหมาย ความเป็นมา และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเกิดดอกเบ็ญและการคิดดอกเบ็ญ

ดอกเบ็ญเป็นค่าตอบแทนในสัญญากู้ยืมเงินที่คู่สัญญาจะตกลงกันให้มีหรือไม่มีก็ได้¹³ แต่หากคู่สัญญาตกลงที่จะคิดดอกเบ็ญต่อกันประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 654 บัญญัติห้ามมิให้คิดดอกเบ็ญเกินร้อยละ 15 ต่อปี ถ้าในสัญญากำหนดดอกเบ็ญเกินกว่านั้นให้ลดลงมาเหลือร้อยละ 15 ต่อปี

อย่างไรก็ตามแม้กฎหมายจะกำหนดให้ลดอัตราดอกเบ็ญที่เกินร้อยละ 15 ต่อปีลงมาเหลือร้อยละ 15 ต่อปี แต่เมื่อพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบ็ญเกินอัตรา พ.ศ. 2475 ประกาศใช้ (ปัจจุบันมีการยกเลิกและให้ใช้พระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบ็ญเกินอัตรา พ.ศ. 2560 แทน) ศาลฎีกาได้พิจารณาว่า แม้เสรีภาพในการทำสัญญา เป็นเสรีภาพที่คู่สัญญาจะทำการค้าเสนอสนองเพื่อที่จะก่อให้เกิดเป็นข้อสัญญาขึ้นมา แม้คู่สัญญาจะกำหนดข้อสัญญาที่ขัดต่อบทบัญญัติของกฎหมายก็สามารถทำได้ แต่ข้อสัญญานั้นต้องไม่ใช่บทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ซึ่งการคิดดอกเบ็ญเกินกว่าที่อัตราที่กฎหมายกำหนดนั้น เป็นการฝ่าฝืนต่อพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบ็ญเกินอัตรา พ.ศ. 2560 มาตรา 4 ประกอบประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 654 ซึ่งมีการกำหนดโทษทางอาญาต่อผู้ให้ยืมและคิดดอกเบ็ญเกินอัตราที่กฎหมายกำหนด จึงถือเป็นข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน มีผลทำให้การคิดดอกเบ็ญเป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 150 กล่าวคือบทบัญญัติตามความในมาตรา 654 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ท้ายมาตรานี้ในทางปฏิบัติเป็นบทบัญญัติที่ไม่มีการบังคับใช้แต่อย่างใด

นอกจากการที่คู่สัญญาจะต้องคิดดอกเบ็ญต่อกันไม่เกินร้อยละ 15 ต่อปีแล้ว ในกรณีนี้คู่สัญญาที่มีความประสงค์จะคิดดอกเบ็ญต่อกันแต่ไม่ได้ระบุอัตราดอกเบ็ญลงในสัญญา มาตรา 7 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติให้ใช้อัตราร้อยละ 3 ต่อปี แต่อาจปรับเปลี่ยนให้ลดลงหรือเพิ่มขึ้นมากกว่านี้เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจของประเทศโดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกาก็ได้ และในกรณีที่คู่สัญญาผิดนัดชำระหนี้มาตรา 224 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติให้ใช้อัตราที่กำหนดตามมาตรา 7 บวกด้วยอัตราเพิ่มร้อยละ 2 กล่าวคือร้อยละ 5 ต่อปี (ร้อยละ 3 ตามมาตรา 7 บวกร้อยละ 2 เป็นอัตราเพิ่ม) หรือถ้าเจ้าหน้าที่อาจเรียกดอกเบ็ญได้สูงกว่านั้นโดยอาศัยเหตุอย่างอื่นอันชอบด้วยกฎหมายก็ให้คงส่งดอกเบ็ญต่อไปตามนั้น หมายความว่าถ้าก่อนผิดนัดชำระหนี้คู่สัญญากำหนดอัตราดอกเบ็ญต่อกันสูงกว่าร้อยละ 5 ต่อปีแต่ไม่เกินร้อยละ 15 ต่อปีก็ให้คิดอัตราตามนั้นต่อไป เว้นเพียงแต่ว่าดอกเบ็ญก่อนผิดนัด

¹³ ไผทชิต เอกจริยกร, คำอธิบาย ยืม ผูกทรัพย์, (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2561), 113.

สูงกว่าร้อยละ 15 ต่อปี ซึ่งเป็นโมฆะไปเสียแล้วก็ไม้อาจจะกล่าวได้ว่าอาศัยเหตุอย่างอื่นอันชอบด้วยกฎหมายมาคิดดอกเบี้ยในอัตราที่คิดกันก่อนผิคนัดชำระหนี้ได้ จึงต้องกลับไปใช้อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อปี ตามมาตรา 224 อยู่นั่นเอง หรือหากกรณีที่คู่สัญญาจะบออัตราดอกเบี้ยผิคนัดไว้มากกว่าร้อยละ 15 ต่อปีตั้งแต่ต้นก็ถือว่าเป็นเหตุอย่างอื่นอันชอบด้วยกฎหมายได้เช่นกัน แต่ถ้าหากคู่สัญญาจะบออัตราดอกเบี้ยผิคนัดไว้สูงเกินไปมาก ศาลอาจพิจารณาว่าอัตราดังกล่าวเป็นเบี้ยปรับที่สูงเกินส่วน ศาลอาจลดลงเป็นจำนวนพอสมควรก็ได้ โดยพิเคราะห์ถึงทางได้เสียของเจ้าหนี้ทุกอย่างอันชอบด้วยกฎหมายไม่ใช่แต่เพียงทางได้เสียในเชิงทรัพย์สินตามมาตรา 383 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

5.3 ผลการศึกษาความเป็นมา ลักษณะและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหลักลาภมิควรได้ และการเรียกคืนทรัพย์สินตามหลักลาภมิควรได้

ลาภมิควรได้ หมายถึง การที่บุคคลได้รับทรัพย์สินหรือผลประโยชน์อื่นใดโดยปราศจากมูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้และทำให้บุคคลอีกคนหนึ่งเสียเปรียบ¹⁴ บุคคลผู้ได้รับทรัพย์สินหรือผลประโยชน์นั้นไปจึงต้องคืนทรัพย์สินหรือผลประโยชน์นั้น

การกระทำที่จะเข้าตามหลักเรื่องลาภมิควรได้ มีองค์ประกอบ 4 ประการคือ

1. ทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ที่ได้เพิ่มมานั้น ต้องมีลักษณะที่เป็นการทำให้ลาภงอกเพิ่มพูนขึ้นจากกองทรัพย์สินไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม¹⁵ ไม่ใช่ได้มาซึ่งการครอบครองหรือสิทธิครอบครอง แต่ต้องเป็นการได้มาในลักษณะเดียวกันกับการได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ แม้ในความเป็นจริงแล้วจะไม่ได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ก็ตาม

2. เป็นการได้มาโดยปราศจากมูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้ กล่าวคือ เป็นกรณีที่ไม่มีกฎหมายให้สิทธิแก่บุคคลที่ได้รับทรัพย์สินนั้นไว้ ซึ่งอาจเป็นเรื่องการชำระหนี้ที่ไม่มีความผูกพันหรือการสำคัญผิดตัวเจ้าหนี้ หรือการสำคัญผิดในมูลหนี้ หรือไม่ว่าจะได้มาด้วยเหตุอื่นใดก็ดีที่มีเหตุได้มาโดยไม่มีกฎหมายรองรับไว้ โดยผู้ที่ได้รับทรัพย์สินมานั้นจะต้องคืนให้แก่ผู้ให้ ในมูลเหตุที่จะอ้างตามกฎหมายนี้อาจเป็นมูลเหตุตามบทบัญญัติของกฎหมาย หรืออาศัยมูลเหตุตามนิติกรรมก็ได้¹⁶

3. เป็นทางให้บุคคลอีกคนหนึ่งเสียเปรียบ กล่าวคือ การที่บุคคลได้รับทรัพย์สินหรือผลประโยชน์เพิ่มขึ้นมานั้นทำให้บุคคลที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินจะต้องสูญเสียทรัพย์สินของเขาไปโดย

¹⁴ ไพจิตร บุญพันธ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะจัดการงานนอกสังลาภมิควรได้, (กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ, 2547), 67.

¹⁵ สุมาลี วงษ์วิฑิต, กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดจัดการงานนอกสังลาภมิควรได้, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2553), 366.

¹⁶ Maurice Amos and F. P. Walton, *Introduction to French Law*, 2nd ed., (Oxford: Clarendon Press, 1963), 198-199

ไม่สมควรที่จะเสียปราศจากมูลเหตุอันจะอ้างตามกฎหมาย เกิดการสูญเสียทรัพย์สินสิ่งใดที่อีกฝ่ายหนึ่งได้ลาถว้งออกไป สอดคล้องกับผลประโยชน์ของอีกฝ่ายหนึ่งที่ได้รับ¹⁷

4. ไม่มีทางแก้ตัวตามกฎหมายอย่างอื่น หมายความว่า บุคคลผู้ต้องสูญเสียทรัพย์สินหรือผลประโยชน์นั้น ไม่มีทางเรียกร้องทางอื่นได้อีกแล้ว เช่น เรียกร้องในมูลเหตุของสัญญาหรือมูลละเมิด หรือจัดการงานนอกสั่ง หรือสิทธิตามกฎหมายอื่นใด กล่าวคือการเรียกคืนลามมิควรได้นั้นเป็นหนทางสุดท้ายที่ผู้เรียกร้องหมดทางที่จะเรียกเอาจากทางอื่นแล้ว¹⁸

โดยปกติแล้วบุคคลผู้ได้รับทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ที่มีองค์ประกอบเข้าตามหลักเรื่องลามมิควรได้จะต้องคืนทรัพย์สินที่ได้มานั้นให้กับเจ้าของกรรมสิทธิ์ ยกเว้นบางกรณีที่กฎหมายบัญญัติว่าไม่ต้องคืนทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ดังกล่าว เช่น เป็นการชำระหนี้โดยรู้อยู่แล้วว่าตนไม่มีความผูกพันที่จะต้องชำระอันเป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจ¹⁹ หรือเป็นการชำระหนี้โดยฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายหรือศีลธรรมอันดี²⁰ เป็นต้น

5.4 ผลการศึกษาแนวคำพิพากษาของศาลฎีกากรณีการกู้ยืมเงินกันโดยคิดดอกเบี้ยเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด

เมื่อผู้กู้ชำระดอกเบี้ยให้แก่ผู้ให้กู้ไปแล้ว มีคำพิพากษาของศาลฎีกาแบ่งออกเป็น 2 แนว คือ

5.4.1 ศาลฎีกาพิจารณาว่าเป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจ²¹

กรณีนี้ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า เสรีภาพในการทำสัญญา เป็นเสรีภาพที่คู่สัญญานั้นจะทำข้อเสนอสนองเพื่อที่จะก่อให้เกิดเป็นข้อสัญญาขึ้นมา แม้คู่สัญญาจะกำหนดข้อสัญญาที่ขัดต่อบทบัญญัติของกฎหมายก็สามารถทำได้ แต่ข้อสัญญานั้นต้องไม่ใช่บทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ซึ่งการคิดดอกเบี้ยเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนดนั้น เป็นการฝ่าฝืนต่อพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475 มาตรา 3 ประกอบประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 654 ซึ่งมีการกำหนดโทษทางอาญาต่อผู้ให้ยืม จึงถือว่าเป็นข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน มีผลทำให้การคิดดอกเบี้ยดังกล่าวเป็นโมฆะ โจทก์จึงไม่สามารถเรียกให้จำเลยชำระดอกเบี้ยได้

เมื่อดอกเบี้ยเป็นโมฆะแล้ว จึงเป็นกรณีของบุคคลใดได้มาซึ่งทรัพย์สินสิ่งใด เพราะการที่บุคคลอีกคนหนึ่งกระทำเพื่อชำระหนี้ก็ดีหรือได้มาด้วยประการอื่นก็ดีโดยปราศจากมูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้ และเป็นทางให้บุคคลอีกคนหนึ่งเสียเปรียบ บุคคลนั้นจึงต้องคืนทรัพย์สินให้แก่เขา อันถือว่าเป็นลามมิควรได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 406

¹⁷ นริสรา อิงศิริ, “ปัญหาข้อห้ามเรียกคืนทรัพย์สินที่ชำระหนี้ไปโดยฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายหรือศีลธรรมอันดีตามหลักลามมิควรได้,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), 8 – 9.

¹⁸ จิตติ เจริญฉ่ำ, “ฎีกาวิเคราะห์ การคืนลามมิควรได้ที่ไม่ได้อะไคืนเลย,” *วารสารอัยการ* 13 (2533): 82.

¹⁹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 407.

²⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 411.

²¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ใช้ศึกษาวิจัยได้แก่ ฎ.11645/2554 ฎ.4738/2552 และ ฎ.670/2549.

เนื่องจากการที่โจทก์รับชำระดอกเบี้ยที่เป็นโมฆะ เป็นการได้มาในลักษณะที่เป็นการกระทำให้
 लागอกเพิ่มพูนขึ้นจากทรัพย์สิน (คือเงินค่าดอกเบี้ย) ไม่ว่าจะ เป็นทางตรงหรือทางอ้อม
 โดยปราศจากมูลเหตุจูงใจอันกฎหมายได้ ทำให้โจทก์ต้องคืนทรัพย์สินที่ได้รับมาจากจำเลยคือ
 ดอกเบี้ยตามหลักฐานลามิควรได้

อย่างไรก็ตามในการคืนทรัพย์สินที่ได้รับมาตามหลักของลามิควรได้นั้น มี
 ข้อยกเว้น คือ การชำระหนี้ตามอำเภอใจ เนื่องจากการที่จำเลยได้ยินยอมให้โจทก์คิดดอกเบี้ย
 เกินกว่าที่กฎหมายกำหนดทำให้จำเลยไม่มีสิทธิที่จะได้รับค่าดอกเบี้ยที่ชำระไปแล้วคืน
 ตามมาตรา 407 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

5.4.2 ศาลฎีกาพิจารณาว่าไม่เป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจ²²

กรณีนี้ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าดอกเบี้ยที่โจทก์คิดนั้น เป็นการกำหนดอัตราดอกเบี้ย
 เกินกว่าประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย ฝ่าฝืนต่อพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.
 2505 มาตรา 14 (2) อันเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475
 มาตรา 3 (ก) จึงเป็นโมฆะ การที่โจทก์อ้างว่าอัตราดอกเบี้ยที่ระบุในสัญญากู้เงิน เป็นเพียงการ
 แสดงให้เห็นว่าอัตราดอกเบี้ยสูงสุดที่สามารถคิดได้เป็นจำนวนเท่าใดนั้นไม่สามารถอ้างได้

เมื่อดอกเบี้ยตามสัญญาเงินกู้เป็นโมฆะแล้ว เงินที่จำเลยชำระค่าดอกเบี้ย
 ให้แก่โจทก์ตามสัญญาเงินกู้นั้น ถือว่าเป็นทรัพย์สินสิ่งใด ที่โจทก์ได้รับมาจากจำเลยไม่ว่าทางตรง
 หรือทางอ้อมโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ และเป็นทางให้จำเลยเสียเปรียบ ถือว่าเป็น
 ลามิควรได้ โจทก์มีหน้าที่ต้องคืนทรัพย์สินให้แก่จำเลย แม้หลักของลามิควรได้มีข้อยกเว้นใน
 การคืนทรัพย์สินที่โจทก์ได้รับมาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายคือการชำระหนี้ตามอำเภอใจ
 และฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 407 และมาตรา 411
 ที่จะทำให้จำเลยไม่มีสิทธิจะได้รับดอกเบี้ยที่ชำระไปแล้วคืนมา

แต่คดีดังกล่าวโจทก์ทราบรายละเอียดหลักเกณฑ์การเรียกดอกเบี้ยมากกว่า
 จำเลย²³ ซึ่งไม่สามารถที่จะทราบถึงประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยและประกาศของธนาคาร
 ของโจทก์ได้ การที่จำเลยชำระหนี้แก่โจทก์เป็นการชำระหนี้ตามปกติของสัญญา โดยจำเลย
 เข้าใจและเชื่อว่าโจทก์คิดดอกเบี้ยถูกต้องแล้ว จึงไม่ถือว่าจำเลยชำระหนี้ตามอำเภอใจและฝ่า
 ฝืนข้อห้ามตามกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 407 และมาตรา 411
 ที่จะทำให้จำเลยไม่มีสิทธิจะได้รับดอกเบี้ยที่ชำระไปแล้วคืนมา และเมื่อข้อสัญญาการคิด
 ดอกเบี้ยของโจทก์เป็นโมฆะอันทำให้โจทก์ไม่สามารถรับการชำระหนี้ในดอกเบี้ยก่อนผินัดได้
 และไม่สามารถนำเงินที่จำเลยชำระมาแล้วไปหักออกจากดอกเบี้ยที่เป็นโมฆะได้ โจทก์จึงต้องนำ
 ดอกเบี้ยที่จำเลยชำระไปแล้วหักกับเงินต้น

²² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ใช้ศึกษาวิจัยได้แก่ ฎ.8000/2553 ฎ.1151/2552 และ ฎ.3037/2547.

²³ ส่วนใหญ่คดีที่ศาลฎีกาพิจารณาว่าไม่เป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจ จะเป็นคดีที่ธนาคารเป็นโจทก์.

5.5 ผลการศึกษาเปรียบเทียบแนวคำพิพากษาของศาลฎีกากรณีการกู้ยืมเงินกันโดยคิดดอกเบี้ยเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดที่มีคำวินิจฉัยแตกต่างกัน

ในหัวข้อนี้จะนำแนวคำพิพากษาของศาลฎีกาที่ศึกษาในข้อ 2.4.1 และ 2.4.2 มาเปรียบเทียบกัน เพื่อวิเคราะห์ว่าการที่ผู้กู้ยินยอมชำระดอกเบี้ยเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนด เป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจเหมือนหนึ่งว่าชำระหนี้โดยรู้ว่าคุณไม่มีคุณสมบัติที่จะต้องชำระเหมือนกันนั้น เหตุใดแนวคำพิพากษาของศาลฎีกาจึงแตกต่างกัน โดยแยกออกเป็นประเด็น ดังนี้

5.5.1 การคิดดอกเบี้ยตามสัญญากู้ยืมเงินของเจ้าหนี้

จากการศึกษาคำพิพากษาของศาลฎีกาสามารถพิจารณาได้ ดังนี้

1) แนวคำพิพากษาของศาลฎีกาที่พิจารณว่าเป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจ (แนวคำพิพากษาศาลฎีกาตามข้อ 2.4.1) ส่วนใหญ่เป็นกรณีที่เจ้าหนี้คิดดอกเบี้ยเกินอัตราที่กฎหมายกำหนด แต่ระบุอัตราดอกเบี้ย หรือระบุจำนวนเงินที่กู้ยืมในสัญญาไม่ตรงกับความเป็นจริง เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4738/2552 กู้ยืมกันจริง 20,000 บาท แต่ระบุในสัญญาว่า กู้ยืมกัน 160,000 บาทและส่งมอบเงินกันเพียง 16,000 บาท โดยอ้างว่าเป็นดอกเบี้ยล่วงหน้า และคิดดอกเบี้ยกันจริงที่ร้อยละ 20 ต่อเดือน คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2425/2545 ทำสัญญา กู้ยืมเงินกัน 1,200,000 บาท แต่มีการส่งมอบเงินกู้เพียง 854,516.35 บาทเท่านั้นและมีการคิดดอกเบี้ยกันในอัตราร้อยละ 16 ต่อปี คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 11645/2554 เงินต้นตามสัญญา 125,000 บาท โดยระบุดอกเบี้ยไว้ร้อยละ 15 ต่อปี แต่ในความเป็นจริงเจ้าหนี้คิดดอกเบี้ยแยกเป็นสองส่วนคือ 100,000 บาทแรกคิดดอกเบี้ยร้อยละ 6 ต่อเดือน ส่วน 25,000 บาทคิดดอกเบี้ยร้อยละ 7 ต่อเดือน

คำพิพากษาศาลฎีกาทั้งหมดดังกล่าว ศาลฎีกาพิจารณาว่า เสรีภาพในการทำสัญญา เป็นเสรีภาพที่คู่สัญญาจะทำข้อเสนอรองเพื่อที่จะก่อให้เกิดเป็นข้อสัญญาขึ้นมา แม้คู่สัญญาจะกำหนดข้อสัญญาที่ขัดต่อบทบัญญัติของกฎหมายก็สามารถทำได้ แต่ข้อสัญญานั้นต้องไม่ใช่บทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ซึ่งการคิดดอกเบี้ยเกินกว่าที่อัตราที่กฎหมายกำหนดนั้น เป็นการฝ่าฝืนต่อพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 มาตรา 4 ประกอบประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 654 ซึ่งมีการกำหนดโทษทางอาญาต่อผู้ให้ยืมและคิดดอกเบี้ยเกินอัตราที่กฎหมายกำหนด จึงถือเป็นข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน มีผลทำให้การคิดดอกเบี้ยเป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 150

2) แนวคำพิพากษาของศาลฎีกาที่พิจารณว่าไม่เป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจ (แนวคำพิพากษาศาลฎีกาตามข้อ 2.4.2) เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ส่วนใหญ่เป็นสถาบันการเงิน มีการระบุอัตราดอกเบี้ยไม่ตรงกับอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริง เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8000/2553 ธนาคารผู้เป็นเจ้าหนี้ระบุดอกเบี้ยไว้ในสัญญาเงินกู้ในอัตราร้อยละ 19 ต่อปี

ซึ่งเป็นดอกเบี้ยสำหรับสินเชื่อผิคนัดชำระหนี้หรือผิดสัญญา ทั้งที่ความเป็นจริงนั้นคิดดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 14.25 ต่อปี คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1151/2552 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3037/2547 ก็มีลักษณะคล้ายกัน ต่างกันตรงที่ดอกเบี้ยก่อนผิคนัดไม่เท่ากัน (เป็นไปตามประกาศของแต่ละธนาคาร ณ เวลานั้น) ซึ่งกรณีเช่นนี้ แม้ว่าในความเป็นจริงเจ้าหนี้จะคิดดอกเบี้ยในอัตราที่กฎหมายกำหนด แต่ศาลฎีกาพิจารณาว่าการที่เจ้าหนี้ระบุในสัญญาว่าคิดดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 19 ต่อปี เป็นการกำหนดอัตราดอกเบี้ยเกินกว่าประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยและประกาศของสถาบันการเงินเอง อันเป็นการฝ่าฝืนต่อพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 มาตรา 4 ประกอบกับพระราชบัญญัติธุรกิจสถาบันการเงิน พ.ศ. 2551²⁴ และพระราชบัญญัติดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของสถาบันการเงิน พ.ศ. 2523 มีผลทำให้การคิดดอกเบี้ยเป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 150 เช่นเดียวกัน

5.5.2 ความรับรู้เรื่องการคิดดอกเบี้ยของลูกหนี้

จากการศึกษาคำพิพากษาของศาลฎีกาสามารถพิจารณาได้ ดังนี้

1) แนวคำพิพากษาของศาลฎีกาที่พิจารณาว่าเป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจ (แนวคำพิพากษาศาลฎีกาตามข้อ 2.4.1) นั้น คดีส่วนใหญ่เป็นคดีที่มีคู่ความเป็นบุคคลธรรมดา ทั้งโจทก์และจำเลย เมื่อศึกษาเนื้อหาของคำพิพากษาศาลฎีกาพบว่า แทบจะทุกคดีนั้นเป็นกรณีที่โจทก์มีรายได้จากการปล่อยเงินกู้นอกระบบ โดยคิดดอกเบี้ยในอัตรากว่ากฎหมายกำหนด เช่น ร้อยละ 10 ต่อเดือน แต่จะระบุในสัญญาเงินกู้ว่าคิดดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี หรือน้อยกว่านั้น เพื่อที่จะใช้สัญญาเงินกู้ดังกล่าวเป็นหลักฐานในการฟ้องร้องคดีได้ ดังความในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 11645/2554 ตอนหนึ่งว่า

“... ข้อเท็จจริงฟังเป็นที่ยุติว่าจำเลยได้กู้ยืมเงินโจทก์จำนวน 125,000 บาท โดยระบุอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี ... จำเลยให้การว่า โจทก์คิดดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 7 ต่อเดือน สูงกว่าอัตราที่โจทก์นำสืบ ข้อเท็จจริงจึงน่าเชื่อตามที่โจทก์นำสืบว่า จำเลยตกลงให้คิดดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 6 ต่อเดือนของเงินต้น 100,000 บาทแรก ส่วนเงินต้นที่เหลือจำนวน 25,000 บาท จำเลยตกลงให้โจทก์คิดดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 7 ต่อเดือน โดยจำเลยมอบบัตรเอ.ที.เอ็ม. ให้โจทก์ไว้ใช้ถอนเงินจากบัญชีเงินฝากของจำเลย เพื่อเอาชำระดอกเบี้ยเดือนละ 7,750 บาท ...”

จากข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าวพบว่าผู้กู้ทราบถึงอัตราดอกเบี้ยที่เกินกำหนดตั้งแต่ก่อนและหรือขณะทำสัญญาเงินกู้ แต่ผู้กู้ก็ยังยินยอมที่จะกู้และทำสัญญาที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงอยู่นั่นเอง เมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระ ผู้กู้ก็ชำระหนี้ไปโดยทราบ ว่าจำนวนเงินที่ชำระไปนั้นเป็นต้นเงินและดอกเบี้ยที่เกินกว่ากฎหมายกำหนด

²⁴ เดิมคือพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 แต่ถูกยกเลิกและให้ใช้พระราชบัญญัติธุรกิจสถาบันการเงิน พ.ศ. 2551 แทน

2) แนวคำพิพากษาของศาลฎีกาที่พิจารณาว่าไม่เป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจ (แนวคำพิพากษาศาลฎีกาตามข้อ 2.4.2) คดีส่วนใหญ่มีสถาบันการเงินโดยบริษัทบริหารสินทรัพย์เป็นโจทก์ มีบุคคลธรรมดาเป็นจำเลย เมื่อศึกษาเนื้อหาของคำพิพากษาศาลฎีกาพบว่า ในคดีที่มีสถาบันการเงินเป็นโจทก์มีเนื้อหาของสัญญาคล้ายคลึงกันในส่วนของการระบุดัตราดอกเบี้ย ดังความในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8000/2553 ตอนหนึ่งว่า

“... โจทก์ซึ่งเป็นเจ้าหนี้ เป็นสถาบันการเงินย่อมต้องทราบรายละเอียดหลักเกณฑ์รวมถึงอัตราในการเรียกเก็บดอกเบี้ยเป็นอย่างดี ส่วนลูกหนี้นั้นโดยสภาพและข้อเท็จจริงไม่ปรากฏว่าจะทราบถึงหลักเกณฑ์ดังกล่าวแต่อย่างใด การดำเนินการของสถาบันการเงินซึ่งประกอบกิจการอันเป็นที่เชื่อถือของประชาชน ย่อมมีเหตุให้ลูกหนี้เข้าใจและเชื่อโดยสุจริตว่ามีการคิดดอกเบี้ยโดยถูกต้องแล้ว ...”

หรือความในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2131/2560 ตอนหนึ่งว่า

“... นางทัศนีย์บอกกับจำเลยว่า โจทก์มีการคิดดอกเบี้ยจากเงินที่ให้ผู้กู้ยืม แต่ไม่ได้บอกอัตราดอกเบี้ยไว้ จำเลยต้องไปพูดเรื่องอัตราดอกเบี้ยกับโจทก์เอง และเมื่อจำเลยไปกู้ยืมเงินจากโจทก์แล้ว โจทก์บอกกับจำเลยว่าโจทก์นำเงินจากบุคคลอื่นมาทำให้จำเลยกู้ยืม ดังนั้นจำเลยจึงต้องมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการให้แก่โจทก์บางส่วน ข้อเท็จจริงจึงน่าจะเชื่อว่านอกจากโจทก์จะคิดดอกเบี้ยจากเงินที่ให้จำเลยกู้ยืมแล้วโจทก์ยังคิดค่าใช้จ่ายจากจำเลยเพิ่มอีก ...”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2131/2560 นี้เป็นคดีที่มีคู่ความเป็นบุคคลธรรมดาแตกต่างจากคดีอื่น ๆ ที่มักจะมีโจทก์เป็นสถาบันการเงินและจำเลยเป็นบุคคลธรรมดา

จากข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าวพบว่าผู้กู้ไม่ทราบถึงอัตราดอกเบี้ยที่เกินกำหนดตั้งแต่ก่อนและหรือขณะทำสัญญาเงินกู้ การที่ผู้กู้ทำสัญญาลงไปก็ด้วยผู้กู้คิดว่าเป็นอัตราดอกเบี้ยที่ถูกต้องตามกฎหมายแล้ว เมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระ ผู้กู้ก็ชำระหนี้โดยเข้าใจว่าจำนวนเงินที่ชำระหนี้เป็นต้นเงินและดอกเบี้ยที่ถูกต้องตามกฎหมาย หาได้ทราบถึงความเป็นโมฆะของดอกเบี้ยนั้นไม่

5.5.3 การคืนทรัพย์ฐานลามิควรได้

จากการศึกษาคำพิพากษาของศาลฎีกาตามข้อ 2.4.1 และ 2.4.2 ประกอบกับเรื่องความรับรู้เรื่องการคิดดอกเบี้ยของลูกหนี้ ในข้อ 2.5.2 สามารถพิจารณาได้ ดังนี้

1) แนวคำพิพากษาของศาลฎีกาที่พิจารณาว่าเป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจ (แนวคำพิพากษาศาลฎีกาตามข้อ 2.4.1) เป็นกรณีที่ผู้กู้ทราบถึงอัตราดอกเบี้ยที่เกินกำหนดตั้งแต่ก่อนและหรือขณะทำสัญญาเงินกู้ แต่ผู้กู้ก็ยังยินยอมที่จะกู้และทำสัญญาที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงอยู่นั่นเอง เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1164/2554 ศาลฎีกามีคำวินิจฉัยตอนหนึ่งว่า

“... ซึ่งเป็นเรื่องที่จำเลยสมยอมชำระดอกเบี้ยเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนดให้แก่โจทก์ ...”

การกระทำได้ดังกล่าวของผู้กู้ทำให้ศาลฎีกาพิจารณาว่าเป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจและฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 407

และมาตรา 411 ผู้กู้ไม่มีสิทธิจะได้รับดอกเบี้ยที่ชำระไปแล้วคืน จึงนำไปหักออกจากต้นเงินที่ชำระ ผู้กู้จะต้องชำระหนี้เงินต้นที่เหลือคืนให้แก่ผู้ให้กู้ แม้ว่าจำนวนเงินที่ได้ชำระไปจะท่วมเงินต้นแล้วก็ตาม เพราะเงินจำนวนดังกล่าวถือเป็นดอกเบี้ยที่ผู้กู้ยินยอมจ่ายให้โดยทราบอยู่แล้วว่าเป็นดอกเบี้ยที่เกินกว่ากฎหมายกำหนดนั่นเอง

2) แนวคำพิพากษาของศาลฎีกาที่พิจารณาว่าไม่เป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจ (แนวคำพิพากษาศาลฎีกาตามข้อ 2.4.2) เป็นกรณีที่ผู้กู้ไม่ทราบถึงอัตราดอกเบี้ยที่เกินกำหนดตั้งแต่ก่อนและหรือขณะทำสัญญาเงินกู้ การที่ผู้กู้ทำสัญญาลงไปก็ด้วยผู้กู้คิดว่าเป็นอัตราดอกเบี้ยที่ถูกต้องตามกฎหมายแล้ว เมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระ ผู้กู้ก็ชำระหนี้โดยเข้าใจว่าจำนวนเงินที่ชำระหนี้เป็นต้นเงินและดอกเบี้ยที่ถูกต้องตามกฎหมาย เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3037/2547 ศาลฎีกามีคำวินิจฉัยตอนหนึ่งว่า

“...โจทก์เป็นสถาบันการเงินที่ประกอบธุรการพาณิชย์อันเป็นกิจการซึ่งเป็นที่เชื่อถือของประชาชน ย่อมมีเหตุที่ทำให้จำเลยที่ 1 เข้าใจและเชื่อว่าโจทก์คิดดอกเบี้ยถูกต้องแล้ว ...”

ศาลฎีกาพิจารณาว่าการชำระดอกเบี้ยที่เกินกว่ากฎหมายกำหนดของผู้กู้ไม่เป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจและฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 407 และมาตรา 411 ที่จะทำให้ผู้กู้ไม่มีสิทธิได้รับดอกเบี้ยที่ชำระไปแล้วคืน และเมื่อข้อสัญญาเรื่องดอกเบี้ยเป็นโมฆะ ทำให้ผู้ให้กู้ไม่สามารถรับการชำระหนี้ดอกเบี้ยก่อนผิดนัดได้ และก็ไม่สามารถนำเงินที่ผู้กู้ชำระมาแล้วไปหักออกจากดอกเบี้ยที่เป็นโมฆะได้ ผู้ให้กู้จะต้องนำเงินที่ผู้กู้ชำระมาหักออกจากต้นเงินก่อน เหลือหนี้เพียงใดให้ผู้ชำระจนเสร็จสิ้น หากเงินที่ผู้ชำระไปเกินกว่าต้นเงินแล้ว ผู้ให้กู้ต้องคืนส่วนที่เกินนั้นให้แก่ผู้กู้ด้วย

6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการศึกษาวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยพบว่า ศาลฎีกาพิจารณาสัญญาผู้ยืมที่มีการคิดดอกเบี้ยเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ดังนี้

1. แม้ว่าคู่สัญญาจะมีอิสระในการทำสัญญาได้โดยไม่มีการแทรกแซงจากรัฐ แต่ข้อสัญญานั้นจะต้องไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนด้วย

2. การคิดดอกเบี้ยเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ทั้งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรืออัตราดอกเบี้ยตามประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนต่อพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 มาตรา 4 มีผลให้ดอกเบี้ยเป็นโมฆะตามมาตรา 150 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ผู้ให้กู้จึงไม่สามารถคิดดอกเบี้ยผู้กู้ได้

3. ศาลฎีกาพิจารณาความรู้เรื่องการคิดดอกเบี้ยของผู้กู้ ว่าก่อนหรือขณะทำสัญญานั้น ผู้กู้อาจจะมีการคิดดอกเบี้ยที่เกินกว่ากฎหมายกำหนดหรือไม่ ถ้าผู้กู้อาจ

พิจารณาว่าเป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจและฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 407 และมาตรา 411 ทำให้ผู้กู้ไม่มีสิทธิได้รับดอกเบี้ยที่ชำระไปแล้วคืน แต่ถ้าผู้กู้ไม่ทราบข้อเท็จจริงดังกล่าวจะไม่ถือเป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจ ผู้ให้กู้ต้องนำเงินที่ผู้กู้ชำระแล้วคืนให้แก่ ผู้กู้ตามหลักกฎหมายได้

6.2 ข้อเสนอแนะ

6.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. แม้ว่าคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคจะประกาศให้ธุรกิจบัตรเครดิต²⁵ และธุรกิจให้กู้ยืมเพื่อผู้บริโภคของสถาบันการเงิน²⁶ เป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา แต่ในความเป็นจริงก็ยังมีสัญญาที่มีข้อความคลุมเครือสร้างความสับสนให้แก่ผู้บริโภคอยู่ อีกทั้งประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาทั้งสองฉบับ ไม่ครอบคลุมถึงสัญญากู้ยืมเงินระหว่างบุคคลธรรมดาด้วยกัน ทำให้เกิดการเอาเปรียบ รวมถึงมีการกู้ยืมเงินโดยคิดดอกเบี้ยเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดอยู่เสมอ แม้ว่าผู้กู้จะรู้ถึงความเป็นโมฆะของข้อสัญญาหรือไม่ก็ตามแต่ด้วยความสามารถที่ต่ำกว่าทั้งในด้านเศรษฐกิจและการศึกษา ทำให้ผู้กู้ต้องยินยอมจ่ายดอกเบี้ยในอัตราสูง บางครั้งดอกเบี้ยที่จ่ายไปมีจำนวนมากกว่าต้นเงินหลายเท่า ดังนั้นหากมีการประกาศให้สัญญากู้ยืมเงินระหว่างบุคคลธรรมดาเป็นสัญญาที่ควบคุม ก็จะสามารถสร้างความเป็นธรรมแก่ผู้กู้ให้ไม่โดนเอาเปรียบจากนายทุนได้

2. เนื่องจาก มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 มีสาระสำคัญว่า บุคคลใดให้บุคคลอื่นกู้ยืมเงินหรือกระทำการใด ๆ อันมีลักษณะเป็นการอำพรางการให้กู้ยืมเงิน โดยเรียกดอกเบี้ยเกินอัตราที่กฎหมายกำหนด หรือกำหนดข้อความอันเป็นเท็จเรื่องจำนวนเงินกู้หรืออื่น ๆ ในหลักฐานการกู้ยืมเงิน หรือกำหนดจะเอาหรือรับซึ่งประโยชน์อย่างอื่นนอกจากดอกเบี้ยเงินเห็นได้ชัดว่าประโยชน์ที่ได้รับนั้นเกินส่วนอันสมควร ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือ ปรับไม่เกินสองแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ทำให้การเรียกดอกเบี้ยเกินอัตราที่กฎหมายกำหนดของสัญญาเงินกู้มีความผิดทางกฎหมายอาญา แต่อย่างไรก็ตามการที่ผู้ให้กู้เรียกดอกเบี้ยเกินอัตราที่กฎหมายกำหนด ก็ไม่ถือว่าผู้กู้เป็นผู้เสียหายในคดีอาญา ผู้กู้จะขอให้ศาลลงโทษทางอาญาแก่ผู้ให้กู้ไม่ได้ ซึ่งในกรณีดังกล่าวนี้ก็ได้มีแนวทางคำพิพากษาของศาลฎีกาตัดสินไว้อย่างชัดเจนและสามารถใช้เป็นบรรทัดฐานในปัจจุบันได้²⁷ แม้ว่าโทษทางอาญาของพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 จะมีการแก้ไขที่ต่างไปจากพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475 ก็ตามแต่ยังใช้เป็นแนวบรรทัดฐานได้อยู่

²⁵ ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา เรื่อง ให้ธุรกิจบัตรเครดิตเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ. 2542, ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่ม 116 ตอนพิเศษ 89 ง (3 พฤศจิกายน 2542): 58.

²⁶ ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา เรื่อง ให้ธุรกิจการให้กู้ยืมเงินเพื่อผู้บริโภคของสถาบันการเงินเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ. 2544, ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่ม 118 ตอนพิเศษ 22 ง (6 มีนาคม 2544): 16.

²⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 968/2479 และ ฎ.30/2543.

6.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงกฎหมาย

จากการศึกษาคำพิพากษาของศาลฎีกาพบว่า ศาลฎีกาพิจารณาข้อสัญญาเรื่อง ดอกเบี้ยที่เกินกว่ากฎหมายกำหนดให้เป็นโมฆะ ทำให้มาตรา 654 แห่งประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ตอนท้าย ที่บัญญัติให้สัญญาที่กำหนดดอกเบี้ยเกินกว่าร้อยละ 15 ต่อปี ลดลงมาเป็นร้อยละ 15 ต่อปี ไม่ได้มีการบังคับใช้มาตั้งแต่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติห้ามเรียก ดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2575 แล้ว (ก่อนจะมีการยกเลิกและประกาศใช้พระราชบัญญัติห้าม เรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 แทน ซึ่งสาระสำคัญยังคงเดิม) ดังนั้นเพื่อป้องกันการสับสน ของคู่สัญญา และทำให้ผู้ที่ไม่รู้กฎหมายทราบถึงความเป็นโมฆะของข้อสัญญา โดยไม่ต้องใช้ มาตรา 150 มาประกอบ จึงควรมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงมาตรา 654 แห่งประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์ จากเดิมที่บัญญัติว่า

“มาตรา 654 ท่านห้ามมิให้คิดดอกเบี้ยเกินร้อยละสิบห้าต่อปี ถ้าในสัญญา กำหนดดอกเบี้ยเกินกว่านั้น ก็ให้ลดลงมาเป็นร้อยละสิบห้าต่อปี”

เป็น

“มาตรา 654 ท่านห้ามมิให้คิดดอกเบี้ยเกินร้อยละสิบห้าต่อปี ถ้าในสัญญา กำหนดดอกเบี้ยเกินกว่านั้น ให้ข้อกำหนดนั้นเป็นโมฆะ”

ประกาศนาคารแห่งประเทศไทยในกรณีดังกล่าวก็ให้บัญญัติในลักษณะ เดียวกันนี้ด้วย

บรรณานุกรม

- คณิง ฉาไชย. *กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคลเกี่ยวกับธุรกิจระหว่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2541.
- จิตติ เจริญจำ. “ฎีกาวิเคราะห์ การคืนลาภมิควรได้ที่ไม่ได้อะไรคืนเลย.” *วารสารอัยการ* 13, (2533): 82.
- ไชยยศ เหมะรัชตะ. *กฎหมายว่าด้วยสัญญา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ดารารพร ธีระวัฒน์. *กฎหมายสัญญาสถานะใหม่ของสัญญาปัจจุบันและปัญหาข้อสัญญาไม่เป็นธรรม*. กรุงเทพมหานคร: มหาลัยธรรมศาสตร์, 2542.
- ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. *กฎหมายอาญาภาคทั่วไป*. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2560.
- นริศรา อิงคศิริ. “ปัญหาข้อห้ามเรียกคืนทรัพย์สินที่ชำระหนี้ไปโดยฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายหรือศีลธรรมอันดีตามหลักลาภมิควรได้.” *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 2553.
- ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา เรื่อง ให้ธุรกิจการให้กู้ยืมเงินเพื่อผู้บริโภคของสถาบันการเงินเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ. 2544*. ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่ม 118 ตอนพิเศษ 22 ง (6 มีนาคม 2544): 16.
- ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา เรื่อง ให้ธุรกิจบัตรเครดิตเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ. 2542*. ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่ม 116 ตอนพิเศษ 89 ง (3 พฤศจิกายน 2542): 58.
- ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยที่ สนส. 1/2562 เรื่อง การกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการประกอบธุรกิจสินเชื่อส่วนบุคคลภายใต้การกำกับสำหรับสถาบันการเงิน*. ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่มที่ 136 ตอนพิเศษ 28 ง (31 มกราคม 2562): 26.
- ปรีดี เกษมทรัพย์. *กฎหมายแพ่ง: หลักทั่วไป*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2525.
- ไพฑูริศ เอกจริยกร. *คำอธิบาย ยืม ผากทรัพย์*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2561.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, อ้างคำว่า “นิติเหตุ”, <http://www.royin.go.th/dictionary>, สืบค้นเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2563
- ไพจิตร ปุญญพันธ์. *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะจัดการงานนอกสั่ง ลาภมิควรได้*. กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ, 2547.
- ศุภัททิยะ ศุภางคเสน. “สัญญา ยืม: ศึกษาในเชิงทฤษฎี.” *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 2542.
- สุมาลี วงษ์วิทิต. *กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดจัดการงานนอกสั่ง ลาภมิควรได้*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2553.
- Berry Nicholas. *An Introduction to Roman Law*. Oxford: Clarendon Press, 1975.
- Maurice Amos and F. P. Walton. *Introduction to French Law*. 2nd ed., Oxford: Clarendon Press, 1963.